

SZEBENYI PÉTER

Budapest

Társadalomtudományi taxonómiák és tantervek az Amerikai Egyesült Államokban és Angliában

II. RÉSZ

A taxonómiai jellegű tervezés tudatossága a tantárgyat vertikálisan és horizontálisan is koherens egységbe foglaló – s ebben az értelemben integrált szemléletű – tantervmodelleket hozott létre. Jó példa erre H. Taba „spirális tanterve”, amely három „kulcsfogalom” egyre magasabb fokon való megértésére törekszik úgy, hogy e fogalmakat egyre elvontabbá, komplexebbé és általánosabbá kívánja tenni. [11]

Határozott és komplex célkitűzések vezették az angol iskolai tantervi és vizsgabizottság „Történelem 13–16” (t. i. a 13–16 éves tanulók számára kidolgozott) tanterv készítőit is. [12]

A kiindulópontot a tanulói „szükségletek” összegyűjtése jelentette, melyeket így határoztak meg:

- „1. A jelen világának megértése.
2. Az egyéni tapasztalatok kiszélesítése a különböző időben és helyeken élt emberek életének tanulmányozásával és ezzel a tanuló önismeretének, önmagára találásának” segítése.
3. A változás és a folyamatosság megértése az emberi jelenségekben.
4. A szabad idő iránti érdeklődés fokozatos kialakulása.
5. A kritikai gondolkodás, az emberi helyzetek megítélési képességének fejlődése.”

A másik fontos szempont, amelynek alapján a tananyagválogatás folyt annak a „négy fő vonalnak” a kiemelése volt, amelyen napjainkban a történészek a múlt feltárásában előrehaladnak. Ezek; a fejlődésnek, a jelenségek mélyének, a modern világtörténelemnek és a közvetlen környezet történelmének a tanulmányozása.

A szakemberek a kétféle szempont összeegyeztetésével tervezték meg a tananyagot. A kapott „modell” így fest:

Különböző megközelítési módok		tanulói „szükségletek”			
		a jelen értelmezése	a különböző időben és helyeken élt emberek megértése	a fejlődés és a változások megértése a történelmi időben	a szabadidő iránti érdeklődés felkeltése
tantervi keretek	a fejlődés tanulmányozása			x	
	a jelenségek mélyének tanulmányozása		x		
	a modern világtörténelem tanulmányozása	x			
	a közvetlen környezet tanulmányozása				x

8. Az Egyesült Államok:
lakói, fejlődése

7. A nyugat-európai civilizációk

6. Közép- és Dél-Amerika
- az afrikaiak, indiánok,
portugálok és spanyolok
együttműködése.

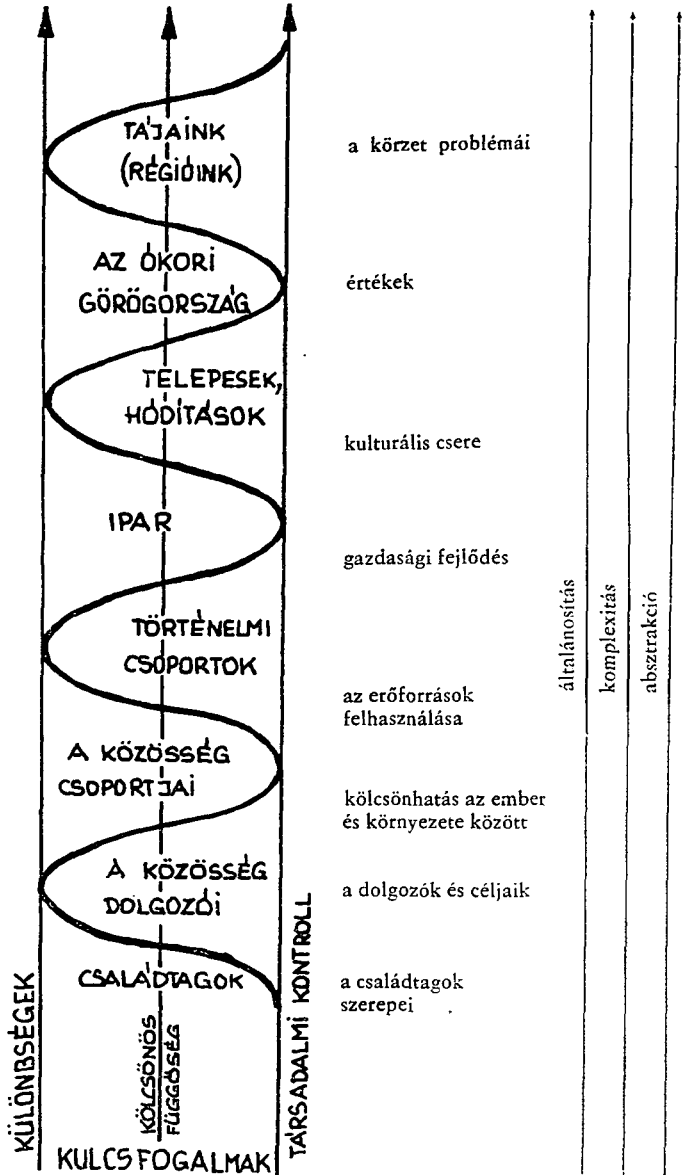
5. Az Egyesült Államok -
sok - féle csoportjának
együttműködése

4. Az állam: az első tele-
pések, az ideiglenesen ott-
tartózkodók, a későbbi tele-
pések

3. Négy társadalom: vadá-
szok, pásztorok, földmű-
velők, halászok-földműve-
lők

2. A helyi közösség

1. A család



E modell a „Történelem 13–16” tervezetben ily módon konkretizálódik:

Tantervi keretek	Példa a tananyagra a kísérleti iskolák számára	Javasolt órafelosztás (heti 2,5 óra)
a) <i>Fejlődés</i> : azoknak a tényezőknek a tanulmányozása, amelyek egy bizonyos terület fejlődésére hatottak a történelem folyamán	A gyógyászat	1974 szeptembertől decemberig kb. 45 óra
b) <i>Mélység</i> : egy bizonyos korszak tanulmányozása több szempontból, beleértve a múlt képzeletbeli rekonstrukcióját, összevetését a jelennel, egy történelmi személy életének feldolgozását szoros kapcsolatban a korrallal, amelyben élt	Egy téma az alábbiak körül: – Az Erzsébet-kori Anglia (1558–1603) – Britannia 1815–1851 között – Az amerikai „Nyugat (1840–1890)	1975 szeptemberétől 1976 februárjáig kb. 75 óra
c) <i>Világtörténelem</i> : napjaink folyamatainak történelmi szemlélete	Két téma az alábbiak közül: – A kommunista Kína kialakulása – Az európai egység felé – Az arab–izraeli konfliktus – Az ír kérdés	a) az első téma: 1975 januártól áprilisig kb. 45 óra b) a második téma: 1976 februártól áprilisig kb. 30 óra
d) <i>Közvetlen környezetünk története</i> : a közvetlen környezet történetének tanulmányozása mindig a szemlélhető történelmi bizonyítékokból indul ki, s így tanulmányi sétákat, kirándulásokat stb. feltételez	Egy téma az alábbiak közül: – A prehistorikus Britannia – A római-kori Britannia – Kastélyok és várak (1066–1550) – Udvarházak (1550–1800) – Templompületek és berendezések (1066–1900) – A környék mezőgazdaságának változásai – Városi fejlődés és architektúra 1700-tól napjainkig – Ipari régészet – A helység történelmi fejlődésének különböző aspektusai	1975 áprilistól júliusig kb. 45 óra

Érdekes megfigyelni, milyen jelentőséget tulajdonítanak a tantervkészítők az egyes résztémáknak. Ez világosan kitűnik abból, hogy a vizsgák végső érdemjegyében a különböző területek, milyen súllyal szerepelnek.

Vizsgadolgozatok	Tantervi anyag	Külső értékelés (vizsgadolgozatok)	Iskolai értékelés
I. (30 ^o /o)	Világtörténelem	10 ^o /o	10 ^o /o
	Mélység	10 ^o /o	10 ^o /o
	Fejlődés	10 ^o /o	–
–	Közvetlen környezet		20 ^o /o
II. 60 ^o /o (30 ^o /o)	Történelmi módszer	30 ^o /o	
	Összesen:	60 ^o /o	40 ^o /o

A táblázatból látható, hogy a „Történelem 13–16” tervezet igen fontos feladatának tartja a tanulók bevezetését a történelmi módszerek alkalmazásába. Többek között ezzel magyarázható a „Mi a történelem?” tanfolyam kidolgozása a kezdő évfolyam (a 13 évesek) számára. Ennek tematikája a következő:

1. téma: Az elmúlt idők népei

A tematikus egység célkitűzése, hogy a történelem fogalmáról egyszerű elsődleges meghatározást adjon oly módon, hogy vázlatos képet fest néhány nép múltjáról, s arról, hogy mit tettek és mit mondtak magukról az elmúlt idők emberei. E téma feldolgozása során kell a tanulókkal megérettetni a történelmi idő fogalmát is.

2. téma: Detektív munka

A tematikus egység három „nyomozási gyakorlatot” foglal magába. Az első egy jelenlegi történet keretei között zajlik. A tanulókat egy országúti balesetről felvett rendőrségi jegyzőkönyvnek és egy szerszámtáska tartalmának vizsgálatát követően a „detektív munka” rejtelmeibe kalauzolják, pontosabban ily módon próbálják megérettetni velük, hogyan kell a nyomozónak a tényeket elemezni, értelmezni, és hogyan lehet a bizonyítékokból megfelelő következtetésekhez jutni. A másik két gyakorlat a „történelmi-detektív munkába” vezet be, amikor régészeti leleteket kell két konkrét történelmi téma kapcsán elemezni és értelmezni.

3. téma: A bizonyítékok vizsgálata

Az ehhez a tematikus egységhez megjelölt tanulóanyagoknak az a céljuk, hogy a történelmi bizonyítékoknak minél szélesebb skálájával ismertessék meg a tanulókat az ókortól kezdve, a középkoron keresztül egészen napjaink történetéig.

4. téma: Problémák a bizonyítás körül

Két olyan történelmi esemény bizonyító anyagaival ismerkednek meg a tanulók, amelyek problematikusak, ellentmondásosak.

a) III. Richard és az eltűnt hercegek.

A tanulók megvizsgálják, mi az eredete és a kialakulási útja annak a történelmi portrénak, amely III. Richardot gonosz, eltorzult jellemű királyként ábrázolja, aki megölte unokaöccseit. A különböző előjelű bizonyítékokat értékelve a tanulóknak önálló ítéletet kell kialakítaniuk Richardról és a hercegek sorsáról.

b) Az 1913-as „Szüffrazsett-derby”

A tanulók elsődleges és másodlagos források tanulmányozása útján megismerik azokat a problémákat, amelyek a nők szavazati jogáért küzdő (szüffrazsett) Emily Davison tettének (az 1913-as derbin a király lovának lába elé vetette magát) ellentétes értelmezéséből fakadnak.

5. téma: Kérdésfeltevés

Ez az egység a gyerekeket azoknak a kérdéseknek a körébe kívánja bevezetni, amelyekkel a történészek az okokat és a motivációkat vizsgálják. Az első három gyakorlat a jelenkorhoz kapcsolódik, a következők azonban történelmi témákhoz – a nagy földrajzi utazásokhoz –, s a felfedezők indítékait igyekeznek kutatni.

A bemutatott taxonómiák és tantervi anyagok remélhetőleg igazolják, hogy érdekes és szükséges megismerkedni a tőkés világ legfontosabb tantervi törekvéseivel. Ugyanakkor azt is világossá teszik, hogy ezeket a törekvéseket igen kritikusan kell szemlélünk.

Minden esetben figyelembe kell venni a polgári pedagógia apologetikus jellegét. Ha alaposabban megvizsgáljuk pl. H. Taba ismertetett tantervmodelljét, kitűnik, hogy

„kulcsfogalmait” (a különbség, a kölcsönös függőség és a társadalmi kontroll) éppen úgy, mint a kiszemelt témák és a hangsúlyozandó kérdések az osztálybéke és a konvergencia elmélet szellemében a monopolkapitalista rendszerbe tudatosan beilleszkedő, „szocializált” állampolgárok nevelését szolgálják. Ugyanezt mondhatnánk el a bemutatott többi anyagról is.

A történelem tantárgy esetében a polgári pedagógia eredményeinek közvetlen felhasználását az apologetikán túl a „nyugati” történelemtanítás „történelmietlensége” teszi lehetetlenné. A tőkés országok történelemtanítási szakemberei a gazdaság, a technika, a társadalmi élet és a kultúra egy-egy szűk területén természetesen nem tagadják az előrehaladás vitathatatlan tényeit (lásd például a „Történelem 13–16” tantervben a „Gyógyászat” témát). Amit tagadnak, az a társadalmi totalitásnak, illetve a társadalmi-gazdasági formációknak a kapitalizmuson túlmutató fejlődése. Azt állítják, hogy a történelmi fejlődés általános eszméje a 19. század tévedése volt. A történelmi fejlődés elvének feladása sajátos tantervi helyzetet teremt. Mivel a tantervkészítők többsége határozottan elveti, hogy a tanulókat kronologikus egymásutánban meg kell ismertetni az emberiség történelmének legfontosabb eseményeivel és csomópontjaival, a tananyagot egészen önkényesen állítják össze. Ezért mi, akik a történelmet, mint végső soron törvényszerű és összefüggő fejlődési folyamatot kívánjuk tanítványainkkal megismertetni, még a különböző részterületeken elért eredményeket is csak korlátozott mértékben tudjuk alkalmazni. A nemzetközi tájékozódásnak azonban nem is mindig az „átvétel” a feladata!

JEGYZETEK

11. H. Taba: A Teacher's Handbook to Elementary Social Studies. Addison Wesley, 1971. 21. p.

12. D. Sylvester (Director, School Council Project: History 13–16): First Views from the Brigde. Teaching History, 1973. No. 10. 145. p.



Horváth Márton:

KÖZOKTATÁSPOLITIKA ÉS ÁLTALÁNOS ISKOLA

Hiányt pótló monográfiával gazdagodott pedagógiai irodalmunk Horváth Márton: Közoktatáspolitikai és általános iskola című művének megjelenésével. Korszerű szemlélettel közéleti-kutatói felelősséggel tárja az olvasó elé a szerző az általános iskola három évtizedes fejlődését: eredményeit, hiányosságait, ellentmondásait, és megfelelő szintézis után bemutatja a jövő tendenciáit. Közismerten alapvető kérdés – mérce is – minden közoktatási rendszerben, hogy milyen arányban és milyen fokon képes biztosítani a lakosság egésze számára az általános kötelező képzést. Ezért volt kulturális forradalmunk kiemelkedő győzelme az egységes nyolcosztályos iskola megteremtése. Politikusok, a közoktatás haladó szemléletű képviselői, írók, költők fogalmazták meg köznevelési programjukat a magyar nevelés demokratikus hagyományait idézve. Ennek eredményeként rendelte el

az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 augusztusában az általános iskola felállítását. A tulajdonképpeni vita az általános iskola szerepéről, funkciójáról – mutatja be Horváth Márton – csak akkor kezdődött.

Könyvének első részében éppen ezt a harcot, küzdelmet állítja a középpontba, amelynek során az általános iskola – a népi demokratikus hatalomért vívott harc részeként a fenntartások és ellenvélemények ellenére megszilárdult.

A második nagy fejlődési periódust (1950–1961), a szocialista általános iskola megvalósításához:

– A szocialista célrendszer megvalósulásának kezdete;

– A „koalíciós időszak” tanterveinek továbbfejlesztése;

– Az általános iskola első szocialista tanterve;

– Új szakasz az általános iskola régi gondjaival.

A főbb fejezetcímek is jelzik a kettősséget: jelentős lépés volt egyrészt az első szocialista